

Möte med Arkivpedagogiskt Forum 3 februari 2015.

Deltagare: Se separat lista

Förmiddagen ägnades åt inspirerande exempel från våra verksamheter

Avskriftsgrupper

Eva Sjögren Zipsane, chef på Föreningsarkivet i Jämtlands län och ordförande för Fornskriftsällskapet i Jämtlands län, berättade om programverksamheten i Östersund. Det har blivit en markant ökning av deltagare, och bara på ett år har man gått från 600 till 1000 personer som deltar i kursverksamheten. Många olika typer av aktiviteter erbjuds, handledande föreläsningar, kurser, kom-håg-kaféer, forskarkaféer och avskriftsgrupper

Eva har genom Fornskriftsällskapet i Jämtlands län drivit grupper där frivilliga hjälper till med att göra orienterande avskrifter. Tidigare har detta skett med domböcker från 1600-talet, dvs äldre material. Gränsen för att vara fornt har man dock dragit vid 100 år, och idag finns det ett stort behov av att ha avskrifter även av material från 1800- och eventuellt 1900-talet.

När verksamheten skulle sättas igång lade Eva stor vikt på att ha en bredd på materialet som skulle skrivas av. Hälften av deltagarna som anmälde sig hade aldrig tidigare arbetat med arkivmaterial. Därför hade hon också tagit fram handlingar som var maskinskrivna. Typen av handlingar var allt från dagböcker och receptböcker till protokoll och domböcker. Några har också kommit med egna förslag på vad som ska skrivas av.

Rent praktiskt går verksamheten till så att deltagarna först får en introduktion till handskriftsläsning. Sedan har man regelbundna träffar en gång per månad, där deltagarna berättar för varandra om det arbete som gjorts, och får möjlighet att diskutera eventuella svårigheter eller tankar kring materialet. En del sitter på Arkivet och gör sina transkriberingar, medan andra sitter hemma och jobbar. De som använder material som finns i RA:s Digitala forskarsal får ett gratis abonnemang för detta.

Syftet med verksamheten är dels att skapa en meningsfull fritid för seniorer där man ska få möjlighet att möta likasinnade, dels att man ska bli så intresserad av materialet att deltagarna vill fortsätta arbeta med arkiven och lära sig mer. Och precis så har det blivit!

I uppföljningen av verksamheten visar det sig att deltagarna anger just öatt det känns bra som fritidssysselsättning under vinternö, öatt man känner man gör nyttaö och öatt det är ett roligt och stimulerande arbeteö. Det var också dessa mål som fanns med den ursprungliga projektplanen.

Materialet kommer att läggas ut på Fornskriftsällskapets hemsida. Det kommer också att införas en ny symbol i Digitala forskarsalen, som visar att det finns avskrivet material att tillgå.

Samtidigt som projektet drogs igång i Östersund, kom många andra liknande projekt runt om i världen igång. I USA finns en sida öCitizen Archivistö där man lägger ut dokument som behöver transkriberas. Även här finns dokumenten i olika svårighetsgrad och från olika områden. Även University of Iowa har ett projekt igång, men detta bygger enbart på digitalt

arbete. En grundtanke i projektet var ju att det samtidigt var en möjlighet till socialt möte med likasinnade.

Vad var svårigheterna med projektet? Det mest tidskrävande var förberedelserna kring att välja material och att sätta sig in i materialet för att kunna berätta om det för deltagarna på ett inspirerande sätt.

Strategiskt arbetet kring en attraktiv besöksplats

Sara Håkansson från Stadsarkivet i Uppsala berättade sedan om sitt strategiska arbete kring att få arkivet till en attraktiv besöksplats.

Sedan två år har man på Stadsarkivet arbetat bestämt mot att bli både mer kända och mer använda. Arbetet har handlat om att flytta fram positionerna och berätta om hur framtidens arkiv kan se ut, fungera och användas. Verksamheten består ju dels av förvaltningen, med tillsyn, rådgivning, utbildning etc. Dels informationsfömedlingen, dvs lämna ut handlingar, visa att man finns, göra utställningar och ta emot studiebesök mm.

En grundprincip är att användaren måste vara i fokus hela tiden, och i alla lägen. För att kunna flytta fram positionerna måste man dock göra detta även på förvaltningssidan, - annars kommer vi inte få in något material för framtiden.

Under arbetet har mycket tid lagts på att föra diskussioner kring vart man är på väg. Det krävs att man har en stark förankring internt för att kunna gå ut externt och berätta för världen vem man är och vart man vill.

Inom förvaltningssidan har man lobbat mot tjänstemän och politiker. Man har lyft fram att arkivverksamheten inte är var den varit. Idag är informationshanteringen en strategisk resurs, och det krävs att arkiven är med från början för att informationen ska kunna hanteras på ett bra och konstruktivt sätt. Det krävs fler än arkivarier som funderar kring dessa frågor, och därför är det viktigt att bygga upp en god, och helt ny, infrastruktur för detta.

Både biblioteket och arkivet har nu fått uppdrag av sina politiker att man ska göra sig mer synliga och satsa på mer användning. Nu arbetar man tillsammans för att skapa ett öFyriskällanö (efter Eskilskällan som förebild), ett lokalhistoriskt centrum. Lokalerna anpassas också för detta och man bygger ett gemensamt hjärta i mitten där bibliotekets lokalsamling och arkivets referensbibliotek blir ett och samma. Man bygger också en ny trevligare entré, och likaså en trappa så man kan gå direkt från Arkivet till biblioteket, och också från Arkivet till barnavdelningen.

Sara trycker på några specifika strategiska grepp för den nya verksamheten:

- Vi pratar om information istället för arkiv
- Mer samarbete, främst med biblioteket
- Gemensamma lokaler
- Tillgång till både bibliotekarier och arkivarier på en och samma plats.
- Man har övergått från Kulturnämnden till Kommunstyrelsen (för att säkra stödet från politikerna vad gäller informationsstöd, lättare kunna införa processororienterad redovisning, e-arkiv etc)

- Arbetar på flera fronter ó för att få till en förändring krävs det att man jobbar mot respektive tillsammans med många på bred front.
- Viktigt med möten! Det handlar många gånger om personliga relationer
- Samarbeten ska också handla om konkreta punkter, inte om allt!

Många gånger finns en rädsla hos arkiven att man ska försvinna i ett ABM-samarbete. Det är viktigt att föra diskussion kring detta, och möta de farhågor som finns. Det är också viktigt att alla inom samarbetet är med på att det är olika parter som är delvis lika och delvis olika, men att alla ska ha utrymme inom samarbetet. Hela personalgruppen har också varit med när man t ex rest runt och sett möjliga framtida lösningar. En viktig sak att hantera är hur man tar emot besökare, som kanske egentligen kom till biblioteket, men som nu droppat in på arkivet.

Kom-du-ihåg-kaféer

Jim Hedlund berättade vidare om de öKom-ihåg-kaféer som man dragit igång med vid Arkivet i Östersund. Vid flera tillfällen har publiken uppmärksammat Arkivet på att det visserligen görs väldigt spännande föreläsningar, men att man själv i publiken har så mycket som man också vill få dela med sig av. Syftet med kaféerna är alltså att besökarna ska få vara de som berättar om sina minnen och sin öhistoria.

Vid träffarna har Jim först haft en liten introduktion där han visar bilder och berättar i stora drag om tiden. Sedan låter han gruppen ta över. Många gånger sköter de diskussionen och berättandet själva, och bara om de hamnar helt fel behöver han gripa in och få dem att komma in på rätt spår igen. Kaféet som var satt som en programpunkt om en timma, men i praktiken tar de ofta tre!

Teman som man diskuterat under hösten har varit fordon, nöjen, Östersund på 50- och 60 talet, Jamtlikväll (ett väletablerat nöjesevenemang i Östersund fram till 70-talet).

Nästa steg i verksamheten blir att dokumentera det som alla deltagare bidrar med. Eventuellt kommer Jamtli arkiv arbeta med detta under nästa termin. Hur det rent praktiskt ska genomföras är dock inte klart. Det är ganska surrigt vid träffarna!

En variant på kom-ihåg-kaféerna är de forskarkaféer man också bedriver. Här får en besökare vid varje tillfälle berätta om den forskning de håller på med, och vad de kommit fram till. Därefter sker en allmän diskussion kring material, metod och resultat. Många gånger kommer helt nya infallsvinklar på materialet fram ó både för de andra besökarna och för Arkivets personal. Naturligtvis finns alltid personal från Arkivet med vid träffarna, som kan hjälpa den som berättar om sin forskning och också fylla i när övriga deltagare kommer med tankar kring övrigt material på arkivet.

I diskussionen som följde berättade Uppsala Stadsarkiv att man haft möte med svenska Wikipedia kring ett samarbete för större informationsspridning.

Många gånger känns det som en förlust att så mycket minnen och information kommer fram utan att man riktigt kan följa upp det eller spara ner det. Det är dock viktigt i sammanhanget är att det inte blir en spärr att man känner att man *måste* fånga upp allt som berättas. Syftet är i detta fall inte dokumentation, utan social samvaro. Det är ett värde i sig att deltagarna får minnas och prata och fördjupa sig i sin egen historia.

Krigets barn

Nelly Laitinen arbetar på Svenska Litteratursällskapet i Finland (SLS). Det är ett vetenskapligt centrum kring den svenskspråkiga minoriteten i Finland som utgör 6% av befolkningen.

På SLS började man med arkivpedagogik 2008 efter ett besök av Karin Sjöberg. Den senaste produkten man arbetat fram är studiematerialet *öKrigets barn*. Tidigare har fokus ofta legat på äldre manliga släktforskare, men med *Krigets barn* har man nått framgång med arbetet med barn och arkiv.

Boken har fått mycket uppmärksamhet. Syftet med boken var dels att komma över oviljan att prata om det faktum att 70 000 krigsbarn transporterades till Sverige. Händelserna har satt djupa spår i de människor som var med. Krigsbarnen själva orkar oftast inte diskutera eller berätta om sina erfarenheter. Samtidigt påverkar erfarenheterna uppenbart flera generationer människor.

Det andra syftet med boken är alltså att bygga en bro över okunskapen i dagens barngeneration. Krigstidens barn ska få prata direkt till dagens barn utan att en vuxengeneration tolkar och berättar en sanning. Dagens barn förstår inte vilken effekt händelserna under kriget fått, samtidigt som det fortfarande hämmar relationerna mellan generationerna. På SLS har man ett unikt material med bl a brev som skrivits av barn under kriget. Att breven och berättelserna är skrivna i den brinnande situationen, och inte som minnen av vuxna efteråt, ger en stark effekt och skiljer sig från mycket annat material.

Huvudsakligen har man använt sig av skoluppsatser från 1940. Barn har i dessa berättat om sina erfarenheter från den 30 november 1939 när kriget bröt ut. Ett personarkiv med material har också använts. En mamma sparade alla de brev hon fick av sin dotter i Sverige, och likaså hennes anteckningsböcker.

Boken *öKrigets barn* är uppbyggd så att hälften handlar om vad som hände i Finland och hälften om Sverige. I delen om Sverige får man följa en flicka som kommer hit i tre omgångar. Hon återvänder slutligen öhemö till Finland när hon är 13 år.

Eftersom dagens ungdom har svårt att läsa handskrift finns det alltid avskrifter av arkivmaterialet. Det finns också massor av fotografier för att göra det mer levande och visuellt. Genom barnens brev får man följa dem genom tid. I slutet av avsnitten finns uppgifter som anknyter till eleven själv och till nutid. Vad gör man te x om man inte hunnit evakueras och kriget bryter ut? Hur hade det varit för dig idag att flytta ut på landet i slutet på november ó hur ser det ut och hur är det?

Genom breven förstår man att det händer saker hemma i Finland där mamma är, och att flickan egentligen har det bra i Sverige. Man förstår att hon både trivs i Sverige men samtidigt längtar hem till Mamma i Finland och är orolig för framtiden. En fråga till detta avsnitt är ó var tror du hon helst vill vara? Naturligtvis ett omöjligt val!

Boken har väckt diskussioner i samhället kring vad man kan göra idag för att barn som flyr och flyttar ifrån sina föräldrar inte ska få det lika svårt? Forskning har visat att det är viktigt att alltid stödja den språkliga och individuella identiteten. En annan erfarenhet som forskningen tagit fasta på är att man inte ska skicka bort barn under tre år. De kan aldrig reparera den skadade relationen till sina föräldrar!

När man först gjorde boken och lanserade den tänkte man att det var oetiskt att sälja den utifrån det material som var med. Men efterfrågan blev enorm, och både skolor och privatpersoner ville ha materialet att arbeta vidare med. 2014 kom man med en ny upplaga och denna är nu till salu. Klasser kan också låna böckerna, de finns 8 klassuppsättningar. I Sverige distribuerar Atlantis boken.

Nelly lät oss sedan jobba två och två och själva läsa ett avsnitt ur boken som bestod av barnbrev som beskrev resan till Sverige från Finland. Texterna var mycket berättande och lätta att förstå. De tillhörande frågorna handlade om att man skulle fundera över vilka syn- smak- och hörselintryck flickan beskriver i sina brev. Hon åt t ex bullar, det regnade in på tåget, hon var bekymrad över lukten av lössmedel på kappan... Andra frågor handlade om varför barnen skulle tvättas och kläderna gasas när man kom till Sverige? Och vad betyder karantän?

Boken har fått mycket uppmärksamhet. Just nu ges en pjäs i Göteborg och som sedan ska gå upp i Stockholm och Helsingfors som heter öFosterlandetö. Som en del i uppsättningen kommer en viss del av biljetterna att ges till finska högstadielklasser som först läst boken. I Sverige får bara lärare se pjäsen, eftersom man anser den vara för lång; 4 timmar, för att det ska fungera för högstadieelever.

Personöden

Karin Sjöberg höll i dagens sista workshop. Hon lät oss arbeta i grupper med mappar som innehöll skiftande kvinnoöden. Utdragen ur arkiven var en blandning av texter, fotografier och trycksaker. Vi fick med hjälp av dessa lägga pussel för att bilda oss en uppfattning om vad som hänt de kvinnor som stod i centrum i materialet och vilka de var. Efteråt fördes diskussioner kring vad källorna verkligen sa, och vilka egenskaper man gärna själv lägger till. Detta är ett lektionsupplägg för gymnasieungdomar som Karin gör tillsammans med sin kollega Kerstin Martinsdotter vid Malmö Stadsarkiv. Metoden kan dock användas även i yngre åldrar om man bara gör ett annat urval av dokument samt lägger till fler avskrifter.

Ett tydligt fokus i urval och upplägg är att visa på aktörsperspektivet. Varje individ är subjekt i historien och påverkar sitt eget liv. Några emigrerar, någon engagerar sig i handel, någon väljer att inte gifta sig etc. Hur människan själv påverkar sitt liv och sin livssituation är också något som läroplanen föreskriver att man ska arbeta med.

Genom att arbeta med materialet väcks det en del frågor som blir naturligt att diskutera med klassen eller gruppen. Genom urvalet av material kan man styra eleverna att ställa frågor som hjälper pedagogen att förklara det stora perspektivet och samhällsordningen vid den tid det rör sig om.

Det är kvinnor i centrum i alla berättelserna vilket också är ett medvetet val. I något fall förstår man i efterhand att kvinnan har en välkänd make. Men i uppgiften är det inte mannen som står i centrum.

Diskussion kring policyn

Inför mötet har en grupp fått i uppdrag att göra ett första utkast till policy för arkivpedagogik. Utkastet sändes ut till alla på sändlistan. Två personer har sedan skriftligt skickat in sina tankar.

Mötet diskuterade utifrån utkastet och kommentarerna att det gäller att särskilja mellan arkivariens roll och arkivpedagogens roll. Forskarservicen är t ex en del av arkivens uppdrag, men den går inte att väva in i arkivpedagogiken. Samtidigt finns det inte så många som arbetar bara med arkivpedagogik. Och vad är skillnaden på en arkivarie och en arkivpedagog? En arkivarie kan arbeta med arkivpedagogik, men en arkivpedagog behöver inte vara arkivarie. Det är två olika yrkesroller. Arkivpedagogik däremot är både ett verksamhetsområde och en arbetsmetod.

Även i forskarsalen behöver man ha ett pedagogiskt anslag, där vi ger kontext och sammanhang till dem som söker material. Arkivpedagogik är dock till skillnad mot detta allmänt pedagogiska perspektiv ett verksamhetsområde precis som att ordna arkiv, att hantera forskarförfrågningar etc. När vi formulerar oss i policyn måste vi därför vara noga med att avgränsa oss. Grundläggande är att vi definierar begreppet arkivpedagogik, och det var också detta som den största delen av diskussionen handlade om.

Punkter att beakta i det vidare policyarbetet:

- Att från arkivens sida aktivt kommunicera arkivpedagogik som något annat än det man gör i forskarsalen.
- Det publika arbetet måste dock göras av fler än bara pedagogen. Arkivpedagogik är ett verksamhetsområde som ska genomsyra hela verksamheten.
- Ha med exempel på vad arkivpedagogik kan vara.
- Arkivpedagogik handlar om metoder och redskap för hur man kan arbeta med ett material.
- Den stående definitionen handlar mer om marknadsföring. Ett lärandemål måste finnas med för att man ska hamna rätt.
- Arkivpedagogik handlar inte om att tillhandahålla utan att inspirera till lärande och användande.
- Arkivens syfte behöver inte vara med i definitionen. Viktigare öAtt arkiven inspirerar till användande.ö
- Arkivpedagogik handlar om att man är aktiv från båda håll, både från besökaren och personalen.
- Ett allmänt pedagogiskt perspektiv måste dock genomsyra allt arbete inom arkiven.
- Arkivpedagogik innebär att man låter någon lära sig vad arkiv är och hur de kan användas. Hur man söker är något annat.

- Ett moment inom arkivpedagogiken kan vara att vi har ansvar för att lära ut om offentlighetsprincipen. Dokumentet ska dock vara sektorsövergripande, så vi kan inte fokusera på myndighetsarkiv tex och hävda offentlighetsprincipen som något allmängiltigt. En del av oss har bara enskilda arkiv som inte omfattas av denna.
- Lärandet är centralt för arkivpedagogiken. Arkiven ska vara en lärresurs inte bara i historia. Vi har inte historien ó vi säkrar informationen långsiktigt. Fokus ska ligga på att vi har information över tid, inte öhistoriaö.
- Arkivpedagogik är lärande - ett förhållningssätt till information där man visar upp olika användningsområden för arkiv, som en lärresurs.
- Istället för ett behovsorienterat lärande handlar arkivpedagogik ofta om ett lustfyllt lärandeperspektiv.

Avslutningsvis fick alla skriva sin egen definition på vad arkivpedagogik är. Dessa samlas in av policygruppen och diskuteras vidare på ett möte. Nästa gång policyn ventileras i större grupp blir vid mötet i höst.

Learning through heritage in later life.

Tine fristrup från Aarhus universitet, höll sedan en föreläsning utifrån sin forskning kring förhållandet mellan kulturarv, lärande och en åldrande befolkning.

Många har arbetat med lärande och kulturarv, men inte gjort kopplingen till åldrande. Man har också arbetat med lärande i senare delen av livet, men inte alla tre områden tillsammans.

Istället för äldre människor är det nu äldre vuxna man pratar om. Synen på åldrande har förändrats, och med detta också synen på äldres lärande. Man har gått från att prata om lärande utifrån behov till ölustfyllt lärandeö. Mycket handlar om att förebygga ensamhet. Ensamhet går nämligen ut över alla dimensioner i livet. Kan man motverka detta slipper man problem på en mängd områden inom samhället.

WHO har kommit med en rapport (2002) där man poängterar vikten av att bygga ett samhälle för alla åldrar. Före 2002 pratade man om ett ösunt åldrandeö, men efter 2002 pratar man om ett öaktivt åldrandeö. Detta innebär en bredare formulering, och innebär att även äldre behöver odla sin medborgerliga kompetens utifrån definitionen i EU:s nyckelkompetenser.

En annan förändring som skett är att man tidigare ansett att man i olika åldrar sysslat med och intresserat sig för olika saker. Hälsa, utbildning, familj, arbete och fritid har legat i olika faser i livet. Numera menar man att alla dessa moment berör alla åldrar. Konsten är att bygga ett samhälle som också följer de förändringar i förväntningar och önskningar som äldre människor har idag.

Unesco definierar ett hållbart samhälle för alla åldrar utifrån ett humanitärt perspektiv, där livsduglighet står i centrum. OECD däremot har haft ett mer ekonomiskt perspektiv på begreppet, där tillgång till ett livslångt lärande stått i centrum.

Tips till oss:

- Tänk på våra besöksplatser som platser för lärande! På hemsidan öinspiring learning for all. Gov. Ukö kan du hitta flera olika dokument om detta om du vill läsa mer om detta.
- För att kunna mäta och följa upp vad besökarna lär sig ó arbeta med GLO.
- Lärande innebär en process av aktivt engagemang och upplevelse.
- Enligt rapporter, bland annat en från nordvästra England, är arkiven ofta ganska inåtfokuserande, och isolerade från övriga samhället. Det är därför viktigt att inte bara besökarna har lärande som fokus, hela våra organisationer måste ändra perspektiv och bli ölärande organisationer ö för att kunna anpassa sig till och varar relevanta i samhället.
- En stark drivkraft för att bli lärande organisationer är efterfrågan på ett samhälle anpassat för den åldrande befolkningen. Här hittar man också många direktiv som kan stödjade en i ett förändringsarbete.
- För den som vill läsa mer kommer snart en skrift ut; Implementing heritage learning. På NCKs hemsida (NCKkultur.org) hittar du också fler rapporter, t ex LEM; heritage and the aging museum report 2. Även öCreative lifelong learning and the ageing populationö går att ladda ner från NCKs hemsida. Fler bra dokument kan du hitta på National center for creative aging, NCCA.

Kärnpunkter att arbeta med är

- Deltagande i samhället
- Brytande av isolering
- Medborgerlig kompetens
- Välmående

Erbjud därför

- Intressanta föreläsningar mm
- Något för seniorerna att prata om
- Mer kreativa aktiviteter t ex läsegrupper eller frågesporter
- Mötesplatser för interaktion
- Arbeta direkt med de äldre, inte för dem

Förutsättningar

- öÅlder väljer vi självö. Tänk på att aldrig förkasta något för att individen är äldre. De kan ha fysiska brister, men fortfarande lust att lära.
- Familj och arbete tar allt mindre tid, och jag har mer tid att lägga på mig själv. Nu får jag lust att uttrycka mig själv, att skriva mina memoarer och att lämna något efter mig.

Deltagarlista

Anna Andersson	Föreningsarkivet i Västernorrland
Mikael Andersson	Åre kommunarkiv
Anna Eklundh-Jonsson	Riksarkivet, Landsarkivet i Vadstena
Eva Forss	Bergs kommunarkiv
Sara Grut	Nordiskt Centrum för Kulturarvspedagogik
Mia Gunnholt	Föreningsarkivet i Jämtlands län
Anna Hansen	Nordiskt Centrum för Kulturarvspedagogik
Jim Hedlund	Riksarkivet, Landsarkivet i Östersund
Anna-Lisa Hoflén	Östersunds kommunarkiv
Sara Håkansson	Uppsala Stadsarkiv
Lotta Höglund	Riksarkivet, Landsarkivet i Visby
Christina Isberg	Riksarkivet, Landsarkivet i Lund
Anna-Karin Johnsson	Östersunds kommunarkiv
Nelly Laitinen	Svenska Litteratursällskapet i Finland
Erik Lindblad	Uppsala Stadsarkiv
Nicklas Malmsjö	Uppsala Stadsarkiv
Kettil Mannerheim	Stockholms Stadsarkiv
Oskar Nilsson	Eskilstuna Stadsarkiv
Johan Nordinge	Stockholms Stadsarkiv
Kristina Nyberg	Riksarkivet, Landsarkivet i Uppsala
Petra Nyberg	Riksarkivet, Landsarkivet i Lund
Karin Sjöberg	Malmö Stadsarkiv
Eva Tegnhed	Föreningsarkivet i Jämtlands län, Riksarkivet; Landsarkivet i Östersund
Eva Sjögren Zipsane	Föreningsarkivet i Jämtlands län